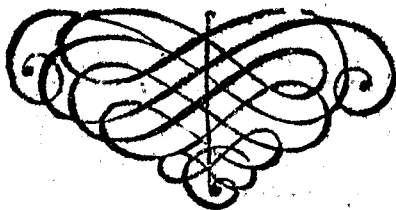

aliunde, longe nobiliorem et sanctiorem excitabit co-
 lectis ille Architectus, cuius promissiones fallere nos
 nequeunt. Hunc solum invocemus, ut quod Nomini
 suo gloriosum fore sapientissime intellexerit, agat, nos
 vero paremus ad omnia, ut saltem nostras, et eorum,
 qui duci se patientur, salvemus animas, dum ceteri peri-
 bant. *Ad pia desideria mea etiam ab illo tempore, quo*
ultimas ad Te scripseram, aliquorum Theologorum ce-
lebrum perlatae sunt epistolae, quae me plurimum
confirmarunt. Nullus autem, quod fore primum qui-
dam augurabantur, repertus est, qui contradiceret publi-
ce. Utinam quot suffragantur consiliis, totidem etiam
manus admoverent operi, et suo loco quisque id age-
rent, quod ad emendationem facit. Sed commende-
mus etiam istud DOMINO. In quo Tu vale cum
Tuis, et quod facis me amare perge. Scrib. Francos.
 25. Sept. 1676.

Tuus precibus, officiis, affectu, amore

Philippus Jacobus Spenerus, D

DE CAS TERTIA EPISTOLARVM

AD

DAN. GVIL. MOLLERVM

MISSARVM

GVSTAVO GEORGIO
 ZELTNERO

THEOL. DOCT. EIVSDEMQUE
 ET LL. OO. IN ACAD. ALTDORF. P. P.
 NEC NON V. D. M.

DEDICATA

ANNO CLO IO CXXII.

Altdorfi

LITERIS KOHLESH, AGAD. TYPOGR.

EPISTOLA. I.

Salutem & Amorem a DOMINO!

Amice Exoptatissime.

A Ntiquum obtineo, cum serius respondeo, Tu etiam obtineas, ut tarditati non succenscas, sed veniam des homini, quem multæ Epistolæ sollicitant, ut non nisi post moram plerisque respondere possim. Aliud vero est, quod ampliori excusatione opus habet, quando videlicet deficientes pagellas, æri incisas, transmittere hactenus debui. Sed quod res est, fatebor. Cum literas Tuas accepissem, confiteram, durantibus adhuc Nundinis, rescribere, & quod velles, mittere: verum deinceps, tempore exclusus, cum Epistolam exarare non potuissem, alterius etiam oblitus sum: nec prius illud in memoriam recurrit, nisi cum jam Tuam Epistolam ad respondendum relegerem. Faxo vero, DEO dante, ut non diu expectes, & unà cum aliquot Concionibus funebribus istas *æque ad Te mittam*. Quod scribis, voluisse Te, ut quædam Insignia copiosius descripsissem, scias, me idem voluisse, si curta me non impedivisset supellex; in multis enim dicendum erat, quod didiceram, non quod optabam: & parci res plerique fuere in subministrandis subsidiis literariis, quam quod sufficeret instituto: quamvis plurimis non defuisse voluntatem, existimem, sed quia pleraque Aulæ de ipsius his rebus, quæ eorum decora concernunt, parum novere, nisi aliunde subministrata. Expertus loquor, & qui frustra non ugas fores pulsavi. *Elogia* tamen Virorum illustrium pauciora in libro meo optare, non tantum fateor, verum etiam, ea ad institutum meum non pertinere, ratus sum, ut plurima, quæ in promptu fuissent, consilio omiserim. Imo universim, *quæ Genealogias spectant*.

in Opere meo accessoria habenda sunt, non vero ipsum, quod tractandum sumsi, argumentum. Ita non miraberis, *Ranzovii* illius, utcumque celebris, non nisi duobus verbis factam mentionem: inprimis, quando non oriundus erat ex *Breidenbergica* *Lima*, quam potissimum tractatio mea respicit. Si vero, quod ipsum Operis argumentum attinet, vel obervaveris ipse, vel aliunde acceperis, quæ vel emendando, vel augendo Operi meo servant, beneficium interpretabor, si ad me mittas. Sed ad reliqua Literarum Tuarum pergo. N. N. nostri apud vos acta vita vehementer displicet, imo, quod gaudeo, ipsi mer displicet. Jam *Giesse* fidei Professoris *L. Thilenii*, gravis & candidi atque probi Viri, conceditur, ita se gerit, ut sit spes optima. Quam vellem Tuæ curæ commissus fuisset, qui in devia abiturum retraxisses, verum, cum dimitendus esset, non prius mecum actum est, quam de Hospite & Ephoro jam prospectum esset. N. N. itidem nostrum, spero proprio experimento vel tandem agnitorum, quod, meta semel maturo consilio præfixa, ad eam inconnivendo oculo respiciendum, rectoque cursu sit contendendum. Scripti mei adversus *Northusam* successum adhuc expecte. Non ex uno loco relatum, feliciter hæc Apologia discussas esse multorum, de me vane conceptas, suspensiones. Ipsummet Adversarium, ajunt meditari responsum. Credebam vero, ad tam evidentem demonstrationem non obfirmaturum animum, quia, quod a me jure plura postularer, non erat. Sed qui obstinato sunt ad contradicendum animo, nunquam sibi satisfactum credunt, aut videri volunt. Doleo autem, ipsummet sibi crucem figere, & cum veritatis luci cedere renuat, atque adeo scandala in Ecclesia multiplicare pergat, non levi se reatu obstrin-

gere;

gere, quem ut agnoscat & eluat, quam ego optarim Deumque precor. Sueci illius *Peringeri*, Latoris Tuæ Epistolæ commendatitiæ, conversatio mihi pergrata fuit, ut ejus & eruditionem & modestiam magni merito faciam, vota Tua, quantum quidem in me fuit, implere studui, ceu ex ipsius literis forte jam intellexeris. Quod vero duorum Fratrum Tuorum attinet mores, haud dubito, ipso temporis lapsu (quæ fere medicina est efficacissima) dolorem mitigatum iri: quamvis, quæ nos excessum Nostrorum moderate ferre docet, Christiana Philosophia, ita etiam animum Tuum corroboraverit, ut non existimem, verbulo opus esse, quod luctui temperando adjiciam; nisi quod DEVM venerer, qui, quos extinctis Tecum, si per homines licuisset, exoptaturi eramus annos, Tuis gratiose addat. *Disputationem* Tuam de *Fabula Montefiasconia* accepi, & pene perlegi, sed quia Amicum decet, quod sentit, aperte ediscerere, non sine suspiriis. Tantine erat lepidissima hæc fabella, ut circa eam Tua & Respondentis Tui occuparetur industria? Talia ergo, si mihi credis, meque sincere amas, posthac illis relinquamus, qui meliora & publice profutura non possunt, adeoque operose nihil agunt, nos de ratione vitæ olim Domino reddendæ solliciti, ita tempora nostra, eorumque, qui nobis concediti, dispensemus, ut studiorum nobis & aliis supersit fructus. Amicam hanc monitionem non inique ferres, quia animum, ex quo illa, pernocti. Tu vicissim, quod me velis, libere, ceu hactenus solitus es, mone, ut Amicitia nostra utriusque prosit, qui veræ charitatis modus, & lapis quasi est *Lydius*. Quod Stationes, morte aliquot Collegarum vacantes, aliis iterum demandatæ sunt, haud dubie aliunde jam nosti. DEI gratia in hoc vivimus, quod N. N. ratio

non

non habita est in electione. Meministi, aliunde Te hoc addidisse, quod non uno experimento hic nobis paruit, istum hominem præcipuum fuisse calumniarum, de me spartarum, si non autorem, certe admistrum strenuum, qui literis, quaquaversum missis, ea disseminaret, quæ existimationem nostram læderent, DEVS aliam ei mentem indat, vel Ecclesiam nostram ab eo custodiat. *Norimbergæ vestræ M. Wincklerum* gratulor, *doctissimum virum*, & qui in *moderanda Parisiensi* nostra Ecclesia prudentiæ suæ atque fidei luculenta edidit documenta. Sed, prolixitate nimia Tibi molestus esse, non sustineo. Vale, in DOMINO, mi optime, & quod facis, me amantissime. *scrib. Francofurt. ad Moen. ipsa brumali die 1680.* Tuarum Virtutum studiosissimus, atque ad pias preces & officia addictissimus *Phil. Jac. Spenerus D.*

P. S. Satisfactum ne illi Tuo Amico, qui literis meis, aliquando ad *Nagelium* scriptis, offendi visus erat?

Cum scripta hæc esset Epistola, jamjam obsignanda, famulæ, museum verrentis, imprudentia illæ literæ inductæ sunt, quas non inique feres: nec enim describendi, hora jam instante, tabellarii tempus superest.

EPISTOLA II.

Salutem a DOMINO!

MOLLERE clare, Ocellæ literaturæ Politioris, candidæque Virtutis Flos nobilis: Tefar diu hastenus multum Diversa jactitare vidimus Fata. Post devoratum pulverem Scholæ, & plura Supercrata tædia atque difficultates

Academiarum, expertus es, peregrini Patientiam fastidiis periculisque, Quæis extræ gentes frequenter exercent, Cum *Lilietum* amocnum & *Ausonis* terram, Superbientem antiquitate, oberrares. At restitutus inde Patriæ, gazas, Multo quidem foris labore quæsitæ, Impendere ejus usibus pius civis Jam gestiebas, explicare sed primum Vix cœperas has, publicæ Rei tristis Ecclesiæque cum ruina privatam, Visam parum progeminare, Fortunam Tuam simul tumulavit & solo affixit. Ira Patriam exul absque judice & noxa Deferere cogeris, vagoque, quam tandem Supremus in cœlo Arbiter Tibi exserro Digito quietem Patriamque monstraret, Circumspicere oculo, juberis intentus. Sic spem metumque, sed unice sortes Tuas paternæ Providentiæ credens, Et huc & illuc lumina atque versabas Animum, meridies an occidens, arctus Ortusve Solis, cœlici Patris jussu, Locum Tuis parasset optimum votis. Nunc nubibus spissis, quod undique obductum Huc usque cœlum omni spei videbatur, Obstare, nocte ea repente discussa, Vultu DEI serenius refulgente, Ridere totum, & longa ea mora dignam Tibi quietem pollicerier, cerno. Hac nempe factum est Gratia, Tuis tandem Quod obtigit Studii Professio digna. Sic qui Sophorum scripta perdiu pernoctæ Considerasti, & quicquid hæc habent certi,

*Recondidisti mente, jam satis primæ
 Sapientiæ profundiora, qui quovis
 Quæ gesta scire seculo laborasti,
 Nunc fata Regnorum ac originem primam,
 Et quæ secuta ad istud usque momentum,
 Non difficulter explicare discentum
 Poteris frequentis Cœtui. Quid huic addam
 Felicitati, promicare quam primum
 Nunc spectro? Gratias nisi DEO Tecum
 Humillimas, quod solvo corde devoto;
 Et optimi mirabilem Patris, clare
 Qui lucet hic, adoro cernuus ductum,
 Ejusque Tecum Gratiā invoco supplex,
 Sapientiæque Gloriæque divinæ,
 (Cum ducet illa, promovere ut hanc pergas)
 Te porro nobile esse faxit exemplum,
 Et hunc suæ vocationis, ut Jesu
 Prosperrimo conatuū universorum,
 Ex cœlica benedictione, successu,
 Appareat certo, imprimat characterem.
 Sic vive Amice, ut plurimi Tibi semper
 Vitam precentur longiorem, & ut nunquam
 Fastidium obrepas Tuæ Tibi Vitæ.*

Ita gratulor & precor
 Tuorum Decorum studiosissimus
Philipp. Jacob. Spenerus D.
 Eccles. Mœno-Francof. Pastor & Senior,
 P. S.

Ad reliqua Tuæ Epistolæ argumenta paucis. Cum
 N. N. *Vidua* proxime agam, cum hætenus ideo
 non potuerit fieri, quoniam, ob non solutam *E-*
dium conductarum annuam mercedem, illis emi-
 grare iussa, ob istas occupationes nemini nunc va-
 eat. Agam vero pro fide, quam debeo Tibi, quod
 mecum

meum erit. *Dn. Grambsius* noster ex animo Tibi &
 Tuis novis honoribus gratulatur, & nuntiari jussit,
 fieri posse, ut aliquando Filium, ad vos mittendum,
 vestræ curæ concedat, qui optima indole & industria
 spes, de se conceptas, magis magisque auget. *Trophæi*
Austriaci Autorem scire & mihi & aliis fuit pergratum.
 Eundem esse, credo, qui ante quinque hos annos, si
 memoria me non fallit, nostra in urbe *Mercurium*
Fatidicum excudi fecit, quem a me non lectum fa-
 teor, scio vero aliquibus, qui legerant, valde fuisse
 improbatum, & Autorem nescio quibus oneratum
 suspicionibus. Si vestro in oppido vivit quidam N. N.
 ex Augustiniano nunc noster, quæso cum mone, ut
 Noribergæ quendam adeat Mercatorem N. N. a quo
 fasciculum literarum & N. N. Imperiales accipiet, so-
 liolo, accepti indice, & vicissim tradito. Nunc plura
 addere non licet. Vale, certusque esto, nunquam,
 cum potero, desideris Tuis me defore: quod enim
 hætenus defuerim, nosti, non fuisse culpam meam.

EPISTOLA. III.

Salutem & Pacem a DOMINO!

Amice in Christo dilectissime,

Bene fecisti, quod iter, cum Viennam destinares,
 me voluisti latere, ita enim multa me levasti soli-
 tudine, quæ alias tenuisset, si fuisset periculosi
 conatus conficius. DEO sint grates immortales, qui
 Te duxit reduxitque salvum, idem posthac etiam cir-
 ca res Tuas frequentia & illustria sua de Te cœlestis
 curæ specimina nobis exhibeat, & si ita sapientissimo
 ipsius consilio visum est, brevi ostendat, quem usui
 donorum Tuorum, certe haud vulgarium, locum
 assignaverit. De me utinam lætior em aliquando au-
 dires

Mires nuncium, videlicet quod divina Pronæa vel tandem me instrumento usa sit ad Te promovendum. Puto vero, citra culpam meam factum, quod hæcenus successu cogitata caruerunt. Nam ne quidem a Saxonico Serenissimo Duce, etiam per fratrem monito, aliquid certi hucusque obtinere licuit. Si pax aurea refulgeret, jam in Palatinatu, & quidem in ipsa Academia Metropoleos haberes Patronos, quorum notitiæ & Tuas dotes & desideria insinuavi. Dum vero ira res habent, non nisi præsentia curantur. Accepi, credo a Tua manu, certe Tua cera obsignatum, fasciculum, *Tropæa Austriaca* continentem. Scriptum est, in quo & Parrhesiam mireris, & Judicium suspicias. Licerne de Autore conjicere? Magni aliquor Viri, quibus inspiciendas pagellas dedi, magni eas fecere. Pro eo munere gratias habeo maximas. Interim Te quoque accepisse spero promissas *Stengli-nianas* Conciones, & Imaginis meæ ectypa, quæ, in fasciculum collecta, Amico cuidam concedidi, qui apud vos transiturus erat, & Tuo alloquio frui avebat: Nomen ei *Daniel Bebm*, patria Regiomontum. Ante hos undecim, & quod excedit, annos, studiis incubuit Argentorati, & mea ibi etiam usus est in formatione: ex eo Galliam atque Italiam lustravit, nunc altera vice Italiam petit. Porro otium illo, quo abibat, momento non erat, ut literas ad Te exararem. Existimabam vero, promissa etiam sine his solvenda. *Serlinum* tardum illum debitorem Tuum, vi-ta excessisse scias. Dysenteria, quod malum Rheni oras & confinia istaestate infestavit, & non pauca fecit funera, ædes ejus cum corripuisset, liberos duos sustulit, dein, cum periculum jam evasisse videretur, ipsum, quod a tribus circiter septimanis factum est. Locutus sum homini, qui Viduæ ad manus est, & adhuc

adhuc vivo cûras imprimendorum astorum habuit, de debito *Tbuano*: Nihil ejus sciebat quidem, sed nec omnino, cum ex me intelligeret debitum, difficilem se præbuit, si mittas aliquas defuncti literas, quas Tibi ad manus esse existimo, quibus librum hunc pollicitus est, verbis meis pondus incrit majus, ut vel tandem satisfiat Tibi. *Bocharti Hierozoicum* ex prælo nondum prodiit, sed illud adhuc paritur: *Geographiam*, nisi fallor, 2. Imperialibus vendunt. Quod *Lutherica* Tibi etiam in pretio sint, vehementer laudo. Quo plura Viri illius lego, eo magis miror vim spiritus, vulgari mensura multo majorem: Et præterquam quod singulari divina providentia, præter *Geopævæsus*, nullus alius sine nervo scriptor exi-sit, atque adeo nec *Lutherus* idem ubique vel promiscue sectandus est, plerisque antiquorum, qui etiam magna neminis fama gaudent, atque fruuntur, cum multis parafangs anteferre non dubito. Utique, quod recte sentis, melius cum Ecclesia nostra ageretur, si non plures omni studio, in quibus Ecclesia exturbandis Heros ille tam strenue desudavit, sub-litantes nescio quas scholasticas, & curiosiores quæstiones postliminio reducere, unicam suam gloriam existimarent. In extremis ætatis suæ annis B. Præceptor noster D. *Dannhauerus*, totus fere, ceu ipse tu noris, in *Megalandri* illius Scriptis fuit occupatus; quod altera *Hodosophiæ* editio, & universa ejus posteriora Opera testantur. Ingenue etiam fateor, si ex lætione alii tantundem proficiant, quantum ego ex collectione hujus operis ex *Tomis Patris* nostri, me credere, laborem nostrum bene collocatum, & non sine piorum multorum fructu futurum. Ut vero illud fiat, *DEVM* ardentè invocemus. *Eleveti typographi* vidua nihil movit ulterius propter

propter libellum Tuum excudendum; necesse, ut tu verearis, ea causa mihi vel creatam molestiam, vel creatum iri. Nupsit nuper cuidam typographice artis operario. In nundinis quæ prodierint, scrus sim, si nunc index fieri velim, nam apud Endreos haud dubie vidisti, si etiam aliquid videre potuisti ex nundinis, quæ suere plane steriles: Vale DEO commendatus, & ne dubita, salutem Tuam mihi, ut licet, summopere curæ esse. *Scrīb. 6. Octob. 1674. Francof.*

EPISTOLA. IV.

Salutem & Gratiam a Salvatore nostro unico!
Fautor & Amice desideratissime,

Non dimittendus erat sine literis ad Te noster *Bilgerus*, nec volebam, sine Indice ad vos ire illas chartas. Benedicat porro istius studiis Dominus, & Tuo etiam consilio ei ostendat, quo in literarum genere posthac de publico optime mereri possit. Has videbis, jam *latino habitu induta*, exhibere *pia desideria*, quorum singula exempla Excell. Collegis Viris celeberrimis, *Sauberto*, *Eabricio*, *Wagenseilio*, muka salute meo nomine adscripta, porriges. Ut illa lingua prodirent, Amicorum frequens flagitatio effecit, cum aliqui nec abundem otio, nec versione delecter, ejus exercitii jam diu desuerus. Credo, me nuper de N. N. verba fecisse, quod nos *in prefat. Tract. ad Gregor. de Valent.* de necessitate doctrinæ christianæ perstrinxerit, & quam vocat *novam Pietatis praxin* infectatus sit. Compellatus negavit, se adversus me quicquam habere, sed alios innuere. Poteram ego ex ipsa dedicatione alias eum convincere, talia enim adducit, quæ-

quæ, ut ad oculum ostendere valeo, ad neminem alium quam me referri queunt. Verum enim vero, qui bello non delector, adversarios, receptui canentes, ut pedem figant, nova aggestione cogere nolo, Calumniæ non nihil, quæ serbuerant, videntur considerare, nec ramen adhuc cessant: Et qui possent cessare, donec Diabolus suam exuet indolem, aut regno Christi adversarius esse desinet? Nobiscum quæso junge preces, ut omnes voluntatem Domini sine errore cognoscamus, sine segnitie perficiamus, Ei commendatus cum Tuis, vale optime, Francof. 23. Sept. 1678.

Tibi Amice certissime
ad preces & officia addictissimus
Phil. Jac. Spenerus.

EPISTOLA. V.

*A JE SV nostro, Rege glorioso resuscitato,
omnes Resurrectionis fructus & Salutem!*

Amice Integerrime.

Jam diu filui, nec ramen Tui coram Domino, cujus ipse mihi testis est, immemor. Verum conditionem meam haud dubie sæpius jam Tibi explicuere alii, quam tor distractus variis nos sufficitiam desiderijs Amicorum & Epistolis. Nunc nostros aliquot cives, ad vos abeuntes, ut epistolio aliquo comitarer, e re visum est. Sunt illi *Nobiles duo Patritii N. N.* quæ familia inter nostras ordine prima recensetur, & ex ea magistratum gerere plurimi. Patrem hi agnoscunt virum, de patria optime meritum, & cui similes plerosque operam, nec non matrem, pietate & probitate conspiciam. *Accedit tertius N. N.* Medico celebri Ha-

no.

moviensi natus, cujus mater matrona honestissima, nobiscum hic vivit. Hos & favori Tuo fideique ex animo commendo, certumque Te esse jubeo, bonorum omnium amore dignissimos, & de N. N. nostratibus eadem spero & opto, nec non, qui semper valde mihi probatus est, N. N. Hujus a pueritia indolem semper amavi, nec eum a pristino tramite unquam recessurum confido, cum eum ad eruditionem & virtutem paterna avitaeque celebritas, ad pietatem vero & modestiam parentis, illis dotibus plane incomparabilis, exemplum, quod a teneris ante oculos fuit, acri stimulo impellat. Hoc unum opto, ut Francofurtensium nostrorum consuetudo nunquam Tibi oneris sit, ipsi vero Te doctore, ductore & consultore in iis plurimum proficiant, quæ salutaribus vitæ usibus necessaria sunt. *De me nunc aliqua addenda sunt.* Spes diu fuerat, nunquam ex hac urbe me abducendum, sed ossa mea loco, quem jam in cœmeterio pridem mihi elegi, & quem jam optima parens & aliquot proles occuparunt, quietem cœptura: Verum aliter pia fata dispoſuere, & nunc *Dresdam* abundum sit, suscipiendo muneri *Concionatoris Aulici & Senatoris Confistorialis*. Cum mecum eo de negotio ageretur, constanter meam *ἀδυσπλόην* ex vero causatus, & consilia hæc, de me instituta, deprecatus sum. Verum non attenta hac modesta declinatione, allatæ demum sunt superiori mense Electorales vocatoriæ solennes. Conſternato animo eas legi, quod consilium caperem, plane ignarus. Consului Collegas convocatos, sed pariter animi ancipites, ex me ipso ut consilium peterem, jussere. Itaque Magistratui exposui in utramque partem rationes, rogaviq;e, ut qui me intus & extus *ἀσσετ*, voluntatis divinæ circa me interpretes mihi esse digna-

dignaretur. Ast hic quoque, quod orabam, negavit, nec de *ἑσῶ* vocationis aliquid statuere ausus est. Non ergo aliud super fuit, quam ut aliorum arbitrio negotium omne subjicerem, Vnde quinque Theologos pios & prudentes, sed diversis in locis degentes, animo concepi, singulisque causæ pondera in utramque partem proposui, rogaviq;e, ut in timore Domini expenderent, & singuli quid conscientia distaret, ad me perscriberent, qui ex his suffragiis divinam voluntatem agniturus essem. Contensit Magistratus, & in hoc medium compromisit: ego vero non cessavi ex eo tempore benignissimum in cœlis Patrem supplex venerari, qui viros illos suo spiritu regeret, ut mihi viam monstrarent, qua ingrediendum esset. Ex his quatuor (nam Dn. *Scrivi*ii responsum adhuc expecto,) unanimi sententia pronunciarunt, vocationem uniusque divinam, neque ad eam suscipiendam plane obstrictum esse. Itaque responsa hæc cum inclyto Magistratui exhibuissim, is meam nudius sextus dimissionem decrevit, & Serenissimo Electori significavit. Non aliud meum jam est, quam *τῷ Δεῷ συμβάλειν*, & mutationem periculosissimam obsequenti tamen animo subire, atque, quid me porro DEVS velit, expectare. Tu vero Amice desideratissime, aliique Amici non cessabitis, necessariam Spartæ tam illustri cœlicam gratiam desuper exorare, quo vix aliud gratius mihi præstare potuerint. Vbi ex *Funiculo Emſiano* denuo aquas tepidas bibero (huc vero DEO volente proxima septimana proficiscar,) redux, mora exigua interjecta, ad Saxones transibo: Exemplum nobile, quantum a nostris propositis divina consilia discrepent, & quam non nostra in potestate sit sint progressus nostri. Verum enim vero benedictus sit Dominus, quoniam non

secun-

Secundum nostram, sed suam voluntatem ducit: ducit ergo posthac etiam sequaces, nec a nobismet ipsis nos duci patiatur. Chartæ, quas hic mitto, Homilias meas pœnitentiales recentiores, nec non alias de Regeneratione, exhibent; eas boni consules, & mei memor vives. Vale. *Scrib. Francof. ad Moen. stylo proprio. d. 20. April. 1686.*

*Tuus precibus, animo, studio
P. Jac. Spenerus D.*

EPISTOLA. VI.

Salutem & Amorem in DOMINO!

Amice confidentissime.

PLurimum me post alia Tibi obstrinxisti, quod a Collega Tuo *Adm. Rev. Dn. D. Sauberto*, non tantum quid ille de Præfatione nostra sentiret, obtinisti, sed hoc modo Viri illius mihi conciliaisti amicitiam, ut etiam peculiari me dignaretur Epistola. Illa in pretio mihi erit, sicuti hæc me non parum delectavit. Immo paulatim in eo confirmor, non omnino nostra ab eo, quod intendebant, consilia, nimirum Ecclesiæ emendationi profutura, abulisse, quia omnes pene, quæ quaquaversum ad me deferuntur, Literæ piorum & cordatorum Theologorum consensum testantur, nonnullæ etiam pollicentur operam eorum, qui serio causam Domini promotionem cupiunt. Alias nemini minus quam mihi ipsi credo, unde tanto magis necessaria sunt talia, quæ me confirmet, aliorum suffragia. Tuum autem, quod jam sæpius mihi frui licuit, prudens iudicium & consilium, cuius spem fecisti, adhuc cum desiderio expecto; nec tamen aliter exigo, quam ubi per commodum Tibi futurum est. Porro plurimum Amicorum

eorum desideria, & quod alibi excudendum nonnulli jam minarentur Opusculum efficere, ut in minori forma denuo imprimeretur seorsim, cuius hic vel posthac ab Enderis duo, quorum alterum Tibi serves, alterum *Excell. Dn. D. Sauberto* tradi facias. Exemplaria accipies. Videbis adnexa duorum Theologorum monita, additiones, observationes, ex quorum lectione plurimum mihi promitto. Jubeat Dominus, in ipsius timore susceptos labores non plane in fumum abire, sed aliquos suo tempore ferre fructus: hoc enim unum est, quod omnes, nihil vero nostrum, intendimus. Protransmissa *Imag. me B. Arndii, versibus Dorscheanis exornata*, gratias ago maximas: occasionem quaeram, ut illi iterum in plures veniant manus, & plurimum subeant oculos, atque afficiant mentes. Doleo vero, istis Nundinis me Tuo bono iterum nihil potuisse. Tubingensis Bibliopola eas non invisit, sicuti etiam Argentinen-sium, qui venditare solebant, ne unus quidem accessit, ex aliis locis infrequentes. unde ipse de *Hinnerario Ducis Friderici*, quæ ex istius pendet promisso, iterum decollavit. Sed & ex hoc habuere, quo se excusarent *Serliniani*, ut ne nunc quidem fidem nostram exsolvam. Neque vero semper mihi, vel nobis verba dabant. *Plurim. Reg. Collega noster Dn. Grambsius* peramanter Te salutatur, & proximo Vere, Deo volente, Filium suum vestro Aldorffio concredere constituit. Jussit vero, ut ex Te percontarer, an propria instituta familia hospites excipere soleas, an apud alios Filio talis commoditas sit inquirenda: quo casu, in *celeberr. D. Wagensilium* inquirere: quo casu, in consuetudine & consilio filius oculos coniecit, si ejus consuetudine & consilio filius ad Hebraicæ linguæ, qua jam tinctus est, & eam deperit, cognitionem profundiorum perducere possit. Quid,

Quid Tibi videatur, Amice optime, & quid *con-*
suas, expectamus, ut demum certi aliquid decer-
nere valeat. Vale, & quod sedulo facis, pono
nos amare perge. *Scrib. Francos. ad Mœn. 20. Sept.*
1675.

Tuus

Phil. Jac. Spenerus D.

EPISTOLA VII.

Spiritus Sanctissimi

uberrimam gratiam, pacem, letitiam!

Amice honoratissime,

Amenſibus pluribus ad Te nihil ſcripſi: caveta-
men credas, tam diu me de Te, vel pro Te,
non ſcripſiſſe, aut geſſiſſe curam. Nec a veritate
abeo, ſi dicam, hanc primariam fere ſilentii mei
cauſam, quod ſperabam ex uno alterove loco re-
ſponſum, quod demum intelligeres, curam no-
ſtram pro Te non caruiſſe ſucceſſu. Commendavi
operam Tuam *Sereniſſ. Principis Oſtfrifiſe Secreta-*
rio, qui Tibi in Aula illa, ſaltem dum aliud munus
vacaret, informationem juniorum Comitum obri-
nere ſperabat, literis etiam, meo rogatu, hac de re
Auricum ſcriptis, ſed quod reſponſum ſecutum eſt,
expectationi non ſuffecit, cum alius jam ante ſcri-
ptas noſtras, provinciam illam occupaverat. Itē-
rum *Sereniſſimo Duci Saxoniae Job. Georgio* præſens
eximias Tuas dotes & deſideria flagrantiffima expo-
ſui, cumque juſſiſſet, ut per fratrem meum in ejus
Aula morantem, rem eandem in memoriam revo-
carem, non deſui, ſed admonui Principem, miſſa
etiam charta, qua fideliter enumerabam, quæ de
coram prædicaveram. Sed nec inde quod nos exhi-
laret adhuc allatum eſt reſponſum. Promiſit vero

50.

Secretarius ille ulterius Tui memoriam ſervare. Uti-
nam vel tandem veniat tempus, quo lætior noſtras
legas. Interim ex his intelliges, non exoleviſſe apud
nos memoriam Tui, quod, ſi animi mei non
noſſes penitius, ex obſtinato illo ſilentio facile po-
tuiſſes colligere. Nunc nonnullis ad ea, quæ in Tuis
reſponſo adhuc egent. Calumniæ & Invidiæ, de
quibus conquereris, injuriam deſector; uti ſunt
etiam, quæ nemo bonus non deteſteretur. *Ariſtotelem*
ipſe etiam amo, ſed tam mihi religioni non eſt, ab
ejus placitis recedere; quam cujuſquam alterius, quo-
ties ratio aliud videtur innuere, quam iſte docuit.
Servitutem omnem odi, inprimis illam, quæ nos in
verba Magiſtri jurare cogit, quod Philoſophi utique
indignum eſt. Vnde ſæpius miratus ſum earum A-
cademiarum morem, quæ uniſus hujus viri ſcriptis
non multo minorem autoritatem, in Philoſophicis
tribuunt, quam nos in argumento ſacro Autoribus
Σωκράτους. Ita idolorum non ſatis alibi eſt, niſi
in hoc genere idolon etiam conſtituamus, quod ado-
remus. *Thuanum* quod concernit, ajes, ſemper me
Tibi verba haſtenus dediſſe: nempe reddere nequeo,
quam quæ a *Serlino* accipio. A me iterum proxime
compellatus, ſpem jam, ut ſatiſfaciat promiſſis, in
proximo eſſe reſpondit: Amicum enim aliquod Ex-
emplar in hunc uſum ſibi daturum. *Epistoas Tuas*
cum argumentum hiſtoricum commendet ſi miſeris, non
deſpero de Editore. *Dn. Grambſii Biblia numerata*
prodierunt exuncubus nuper Nundinis: Exemplari
vero proprio adhuc deſtitutus, non niſi apud alios
fugitivo oculo vidi. Viri optimi valerudo iterum
ſpem nobis aliquam facit, jubeat DEVS ut ſit con-
ſtans. Concionem in *Dn. D. Stenglini* exſequiſis ha-
bitam & proxime exſcriptam typis, a me accipies,
ubi

ubi primum erit, qui fasciculam gestare velit. Apud *Enderos* quæ pro Te egeram, circa destinatum Historiæ Conciliorum Supplementum, frustra fuere. Desiderabant enim virum vel aliqui titulo celeberrimæ, vel functione Theologica clarum. Vnde cum Dn. *D. Hannekenius*, Professor Gieslensis, declinasset sibi oblatam operam, Dn. *D. Hartmannus*, Pastor & Superintendens Rotenburgicus, eam suscepit. Ad alteras Tuas convertor, *Disputationem Tuam*, elegantioris literaturæ indicem, accipi, si possim, aliis redhoscire donum, laborabo. *Effigiei meæ*, qui, Te illa delectari, scribis, exempla ætÿpa mittam, ut primum fasciculum aliquem mittendi erit commoditas. Versus, ea occasione fufos, amoris testimonium accipio : sed nisi, Poetis quam aliis plus licere, nossem, elogia illa merito rejicerem. Quæ de persecutione, omnem puriorem cultum Hungaria proscribere moliente, scripsisti, nemo legerit, quam decenti cum sympathia. Qui enim possemus aliter, qui fratres illos cogitamus, & credo nobis multo studiosiores pietatis. Quid nobis expectandum; quando illos tam inclementia, uti nobis quidem videntur, facta premunt? Sed digito compescamus labellum, ubi in divinam sanctissimam Pronæam durius prorumpere vult verbum, vel cogitationes carnis ad talia tentant. Porro, quod *Tu de Soproniensibus*, paulo aliter ad nos perscripsit quidam, nativitate noster, nunc vero Soproniensis quidam. Ex hujus enim Epistola, ad matrem mense Febuario exarata, intellexi, quod in privatis ædibus exercitium indultum sit, & ad hoc concessi duo Pastores. Ne deserat causam suam, qui ad dextram Patris seder, & in medio inimicorum suorum dominari, promissit JESVS! *Epistolam, fratri Tuo inscriptam*, si nudum vereda-

riis

riis credidissim, timeo, ut obtrigisset illi, neque enim hospitium adscripsisti, in amplissima vero urbe exteros, cum difficilime reperiantur, nolint diu investigare, quibus literarum publica cura incumbit. Commisi ergo, ut primum acceperam, *Mercatori, qui singulis septimanis Anglicas accipit, & Londinum dimittit literas*, atque negotiorum causa in regia illa civitate filium habet. Cum ergo, qui ejusdem gentis sunt, se invicem facilius noverint, vel inveniant, spero hujus studio, nam a parente in mandatis ei datum, illam fratri Tuo porrectam iri; saltem curam pro ea non poteram curatorem habere. *Ista ad Tuas*. Nunc unum alterumque addo. *Bocharti* apud nos excuditur *Hierozoicon*, uti nuper impressa etiam fuit *Geographia sacra*, quam forte ex Nundinis nostris vidisti allatam. Ita consulitur eorum desiderio, qui haecenus, cum libros Autoris illius habere optarent, difficulter ex Anglia illos obtinebant, nec nisi pretio satis iniquo. *Opus, in quo ab annis quantor & amplius*, aliquot collaboratores occupati fuimus, ut ex omnibus *Magni nostri Lutheri operibus, quae illustranda Sacrae Scriptura faciunt*, colligerentur, & justo ordine in publicam lucem ederentur, divina gratia ad finem propemodum est perductum, ut nihil desit quam revisio, quae tamen ipsa non nihil temporis sibi deponcit. Hoc, antequam claudam istas, adhuc necessum est: *Vidua Fieveti* ad me a mente & quod excurrit, suorum quendam misit, qui indicaret, quod in ejus adhuc, ob librum aliquem Tibi exhibitum, tere remanseris, & interrogaret, an, quod discedens, dixisses, ego tuo nomine ei satisfacere vellem. Cum vero hujus debiti causa nihil a Te audivisse meminerim, non habebam, quod responderem. Vale divinae gratiae com.

missus, & res Tuas age optime, prosperrime. Scrib.
1. Jun. 1674. *Francos.*

Virtutum T. studiosissimus,
& ad preces atque officia obstrictissimus,
addictissimus

Ph. Jac. Spenerus D.

EPISTOLA. IIX.

A JESU,

*crucifixo nostro & resuscitato Salvatore,
omnia passionum ejus merita & resurrectionis
gloriosa triumphos!*

Amice exoptatissime, certissime.

PRO more meo ad aliquot Tuas simul respondeo,
nondum tamen ad omnes, unas enim nondum
accepi, quas ferendas dedisti M. Teutschii comiti (cu-
jus nomen ignoro,) hic vero, cum isto me conve-
niens, excusavit, sibi quoque Epistolam datam,
sed ex errore sarcinae reliquae inclusam, quam prae-
misisset. Unde argumentum illius, nondum visse,
tangere impios, reliqua exisquar. Amica nostra
contentio sine charitatis laesione facile conquiescet,
si uterque alterius animum intueamur. *Fortè ta-
men posthac, si quid tibi credis, utilissimum fuerit,
non iis tantum occupari, quae sunt bona, sed quae inter
bona hoc tempore optima aut magis necessaria, & si-
ni primario, quem ante oculos habemus, cum primis
congrua. Vita enim brevis, quam in non unius ge-
neris officia partiiri necesse est, eorumque, qui studiis
operam navant, tempus, istorum cultura destinatum, an-
gustis fere limitibus circumscribitur, ut merito, quo-
rum usus in vita potior, totum illud occupare debeant.
In minutis quidem ingenii gloria est, in utilioribus*

con-

*scientia potior quies & fiducia. Teutschium cum
militone, quaportui, excepti humanitate: Bis collo-
cuti sumus, & illis Bibliothecam publicam ostendi,
cum, quo alio de ipsis mererer, nihil haberem. Eru-
ditio Magistri plurimum mihi placuit, malleta-
men, cum non nimium patriis adherere magistris,
quod, in colloquio observasse, visus sum. Bilgeri
nostri studiis benedicat DOMINUS! cupio ipsum
constantiori studio, quod palmarium in vita esse de-
bet; prosequi, nec ad alia saepius dilabi. De Co-
meta Tuo argenteo gratias ago decentes, pluribus
cum ostendi, Tuo expresso nomine. De Sidere illo
plurimas vidi chartas, sed perlustrandi vix fuit
otium. Prae aliis videbantur, quae lectu digna es-
sent, *Weigelius, Voigtius, & Anonymus quidam
Dialogus*, quem vero Sulzbachi conscriptum ajunt.
judicia divina nobis ante fores esse, ne dubito
quidem, quicquid etiam de Cometa fiat, & com-
muniter ei tribui solita, interpretatio locum habeat
nec ne. Quod *Mitras Electorales* attinet, non il-
las abjudico Electoralibus, sed secutus sum modum
& consuetudinem receptum, juxta quam *Mitris* vix
locus, nisi ubi galeae nullae, ut horum locum
exposeant, non etiam ut cum istis junctae simul
conspiciantur. Inde est, quod in *Monetis Aditvarum*
frequens usus, cum eae vix capaces sint plurium
Galearum, clypeo imponendarum. Quod ad Te
mittere jam vix quicquam occurrit, boni vero illas
quascunque Homilias consules, ne sine ullo aucto-
ramento hae veniant. Qui istas offert, ex nobili
Zollicoferorum stirpe est, medicus, vestrae Academiae
aliquandiu operam daturus, postquam aliquot men-
ses hic exigisset. Si qua in re honestissima ejus de-
sideria juvare possis, crede indigno Te non prae-
stare*

stare nec ingrato. Vale. *Scrib. propere Francof. ad Moen. 9. April. 1687.*

Virtutum T. cultor studiosissimus & ad pias preces atque officia addictissimus, obstrictissimus

P. J. Spener D.

Hæc aliunde accepta ut per me Amici acciperent, Tecum communicare volui. Vera ne sunt, quæ de *Steph. Ekke* Apostasia publica foliola rulerunt? de Viro illo, ex alloquio mihi noto, neutiquam tale quid expectaverim.

EPISTOLA. IX.

Gratiam, Salutem & Pacem a Patre cœlesti, per JESVM DOMINVM nostrum!

Amice.

HOc solum nomen est, cujus fiducia, post obstatum silentium, iterum oculos Tuos mea Scriptio subire audeat: quamvis, ut verum fatear, idem nomen fuit, cujus forte nimia confidentia illam contraxi culpam. Hanc tamen non tucor, sed de hoc uno me purgans, non aliquo Tui contemtu vel Amicitiae prorsus illibatae decremento me siluisse, cetera deprecor. Credas hoc enixe, Tui mihi nunquam deponi memoriam, si etiam calamus pigrior esset, neque desinere, quas pro Tua salute & muneri successu felici ad DEVM fundo preces. Ais, septem me a Te habere literas: accepi non paucas, quas inter charas meas, ab aliquo tempore tot occupationum confusione disiectas, non illico invenire possum, sed omnes accepi, si quidem tot fuere, dubito. Ais, mihi scripsisse de *Medico Amstelodamensi*, mihi multum familiari, ego vero istas non

vidi,

vidi, nec quenquam Medicum Amstelodamensem familiarem habeo. Basilicæ convictorem habui *Theodorum Vinand*, istius urbis civem, qui medicam lauream accepit, sed, ab eo tempore ubi agat vel vivat, non novi. Tum quidam *Nagelius*, qui Medicus audit, ante aliquot jam annos mihi scripsit Amstelodamo literas, quæ pietatem spirarent, unde ei respondi: post hæc semel atque iterum alias ad me dedit, sed monitus ab aliis, qui vir esset, consilio abdicavi omne commercium: Nec scio, ubi vivat vel quid agat. Porro priores literas de Tua cum N. N. *supradicti* accepi superiori ætate, cum *Svalbaci* valetudinis curam haberem, & non disliceo, studio me non nihil distulisse responsum, qui enim utrumque diligo, cum dolore vestram contentionem intellexi, & expectandum rebar, ut paulatim affectuum motus consideret. Si vero, quis meus fuerit sensus, expetis, candide dicam: tota controversia amico colloquio potuisset solviri, minimeque probare possum Antagonistæ Tui *Majorinæ*, qui legitimæ defensionis limites plurimum excessisse videtur. Verum enim vero divina gratia iterum plenam inter vos amicitiam coaluisse spero & precor, quando mutæ condonationis ex eo causa justior, quia neuter ab omni prorsus culpa videtur immunis, si absque partium studio, quod res est, examinare velimus. Quæ alia vero aliunde de illo N. N. accepi, toto animo me contristaverunt. Ah meliora DEVS! Ah ut videamus, illius gratiosæ operationi totos se præbere eos, qui gratiæ instrumenta omni suo munere esse debent, quod sine sincero & ardenti pietatis studio fieri neutiquam potest. Cum ergo redux ex Acidulis negotiorum molestam plurimum cumulata reperissem, atque adeo

B

pa

parum superesset ad literas scribendas otii, segnior fui ad istas de argumento crisi. Verum non solum decreveram, sed & obtuleram nostro N. N. cum Altdorfium se abiturum significaverat, literas ad Te commendatitias, at ille in ipsis Nundinis discessit, cum vix vacaret, tria ei verba loqui, nedum exarare literas. Mirabar ego, quando scripsisti, hominem cum nullam mentionem ullius fecisse mandati: cum tamen, ubi, quod dixi paulo ante, ei locutus fuero, & Tui, & Theologorum, & vestri Wagenfeilii disertim exprefferim nomina, ad Te autem promiserim literas. Sed non uno experimento hominis obliviosum ingenium didici, qui (quod Tibi in aurem) superioribus annis semel per aliquot menses sui non satis composuit. Nundinis finitis, postquam iterum valetudo novo insultu aliquandiu tentata fuisset, *Heraldica mea* illa industria in Typographico inprimi & urgeri incipiebant, ut vix mihi ad prandendum saepe otium sit, qui, quicquid superest, a necessariis officii muniis, huic uni labori impendere cogor, quem tandem e manibus deponere a veo. Sane credas mihi, Amice optime, apud me esse Amicorum, & quidem non infimæ sortis, Epistolæ, quæ jam in alterum annum absque responso jacent. Ita enim mecum stantebam, quando vel omnibus, vel plerisque respondere non permitteret temporis, qua laboro, angustia, sed paucis tantum satisfieri posset, æquum esse, ut non aliæ seligerentur, quam quæ argumenti essent maxime necessarii, & ubi ex silentio ad eos redundaret aliquid damni, qui responso meo eguissent. Tu vero ex nostris cum nihil commodi accipias, præter Amicitia memoriam iucundam, quæ etiam sine literis perdurat, videbaris ex iis esse, quæ requiruntur animo ferres nostram tarditatem, Accedebat hoc,

quod

quod accepto Tuo dono, videl. Bibliotheca Kotnigiana, *ἀντίδορον*, nisi dedigneris, destinaveram *Heraldicum meum Opus*, unde, ut cum gratiis hoc simul mitterem, nundinas expectare constitui. Præsertim quando occupato in ista materia, quæ vix quicquam temporis mihi reliquum faciebat, *supervenit Adversarius* quidam N. N. qui *Theosophiam aliquam Enthusiasticam* mihi atque *Herbio meo* impingit per calumniam. Miratus sum hominis impudentiam, tam imbellibus armis in arenam descendentis, & DEO gratias egi, quando Adversarium resurgere permisisse, quod talem excitarit, qui suis ineptiis causas bonitatem etiam commendaret. Contemnere poteram istus innoxios, verum Amicorum monitis aliquid dandum fuit, & ne silentium suspiciones alias excitaret, calamus in eundem stringendus: Tu ipse jam cogitabis, inter cetera alia, unde illas conquirere horum las (vix tamen unquam hora continua potuit impendi) valuerim, quæ necessariæ erant ad refellendum Adversarium, & nostrorum Theologorum consensum adducendum. Quem vero ita adduxisse videor, ut in Sole res sit posita. Sane vindicanda fuit dignitas Sacrosanctæ Theologiæ, quam homo iste solis naturæ viribus adscribit, nec aliam Spiritus S. opem ad hoc studium necessarium arbitratur, quam requirunt quævis profanæ literæ: omne vero Spiritus S. lumen, quod necessarium asseratur, Enthusiasmi nomine infamat. Abdicamus ergo titulum Sacrosanctum, si Theologia nostra non a sublimiori, quam Aristotelica & humana quævis, principio emanat. His nundinis una cum Heraldicis proditura *Apologiam* spero, si DEVS vires & successum largiatur. Spero etiam hanc occasionem esse, qua quorumvis aliorum malevolorum occurrat suspicionibus. Ex his vero in

telliges, ut opinor, satis, causam tarditatis eam fuisse,
 quæ apud Amicum locum inveniat, etiam si ad Nundinas usq; in silentio perficissem: quando vero ultimæ
 Tux iterum me urgebant, rumpendum hoc fuit, ut videres,
 qui Tui probe memini, nondum etiam ad scribendum plane ob-
 stupuisse manum. Ast præter hæc exarata, ex quibus intelligis silentii qualescunque causas,
 quod reliquum est, deprecanti veniam concessa, suppleturus,
 vix est quod jam addam, nisi pro munere & vobis pio gratias. Dominus temporis & æternitatis,
 non solum quantum Rectoratui Tuo Academico adhuc destinatum,
 (neque enim memini, quod spatium illi soleat præfigi,) est, & quantum ex hoc anno restat,
 sed quicquid ætati Tux præstinavit, quem annorum numerum,
 Reip. inprimis literariæ gratia, prolixum esse optem,
 ita exigi velit, ut nulla abeat dies, imo nec hora, sine novo Gratix ejus cœlestis beneficio,
 qua & animæ optime sit & corpori, prout ille optimum esse intelligit. Sufficiant laboribus veteris vires,
 faveant Amici & Collegæ, & juvent ceteri, penes quos ejus facultas est: sed etiam ad ferendas
 vitæ hujus & officii, ex conscientix dictamine gesti, difficultates
 animum erectum, & qui in conscientia tranquillitate atque DEI sui gratia omnem bene actorum
 mercedem quærat, neque a seculo expectet aliam gratiam,
 quam illud solet optime etiam meritis retribuere, quæ plerumque mala est. Quid nunc N. N. noster?
 quem, si penes me stetisset, Tuum maluissem hospitem. Quid N. N. an studia sua in eum scopum
 dirigit, quo aliquando Patriæ inservire queat: quod Tu rectissime
 intelliges. N. N. vestro prodesse non potui, quippe rarum
 admodum est, ut ego in talibus cuiquam possim esse auxilio,
 qui conversatio ne absticiens post tot annos civibus minus sum fami-
 lia.

Naris, unde apud eos parum pro aliis possum, nisi id fiat Collegarum potius meorum, quibus cives magis assuevere,
 favore, Collegæ nostri Grambsii filius, vester quondam convictor,
 Hamburgo redux, istam hiemen apud nos egit. Parens tolerabili utrunque
 valetudine fruitur, quando iterum a Biennio vires sufficiunt
 ad habendas conciones, sed cum insistere suggestui non possit,
 in illo confidens pegmate, ubi S. Eucharistia celebrari solet,
 verba ad populum facit. Calumniæ, quo genere telorum ab aliquot
 annis diabolus me inprimis impetere visus est, non nihil remifere,
 nec tamen plane cessant. Spero ex ista *Apologia mea*,
 quam Adversarius elicit, pluribus de innocentia mea constiturum.
 Ut vero unquam a me amoliri hostis illius iram valeam, nec spero,
 nec vellem, utpote qui scio, istud fieri non posse, nisi segnescam
 in eo, quod cœlitus mandatum est. Hoc enim qui facit, h. e.
 strenue ipsius regnum impugnat, non potest non sibi habere
 infestum, & qui, quando cœlum non potest, Acheronta movere non cessat.
 Hujus gnari, obfirmemus adversus omnia ista animum,
 & quod caput rei est, non desistamus piis precibus hoc a Patre
 misericordiarum efflagitare, ut labores nostri, quos in ipsius
 nomine peragimus, non sint sine fructu. Tu mecum, Amice dilectissime,
 in illam incumbes pro me curam, de me synagonista non dubius.
 Vale in DOMINO, & res Tuas ipsius ope rectissime perage.
Dab. Francof. ad Moen. calamo, ut vides, volante. 13. Febr. 1680.

Si de Perillustrium Baron. Wolfsteiniorum insignibus,
 analiquid veteri typo addiderint, me docere posses,
 res futura esset gratissima, sed memento, vix pauculas
 ad Nundinas hebdomadas superesse, intra quas adhuc in
 tempore venient, quæ mittantur. Quia

Quia in vicinia vestra sunt illi Dynastæ, forte eorum
ignarus non eris. Interea symbolas Tuas promissas,
uti opportune accepi, ita suo quasque loco fideliter
inserui.

Tui observantissimus, & ad studia
atque pia vota additissimus
P. J. Spenerus D.

EPISTOLA. X.

A JESU, quicquid, suis esse, ille promisit!

In illo primogenito nostro Fratre, Frater & Amice
desideratissime,

Quatuor denuo literæ Tuæ oculis meis observan-
tur, quoties chartas meas pervolvō, Tua ta-
men memoria animo semper hæret, quem etiam Te
non ex Epistolarum mearum frequentia æstimaturum
scio, sed ex eo, uti me dudum cognovisti. Quamvis
vero nunc ea necessitas incumbat, ut commercium
literarium aliquandiu suspendendum sit, Tuas tamen,
ne diutius in aere Tuo sim, expediendas ratus sum,
antequam totum me dem labori, qui præ manibus
est. Vis scire, quis ille sit? paucis accipe. Meas
de *Iustificacione* conciones, quas superiori anno typis
subjeceram, licet veritatem Evangelicam non nisi in
thesi explicantes, ut Papæorum vix semel iterum-
que fiat mentio, justo libello refellendas nuper sibi
sumsit D. *Joannes Brevingius*, Scholasticus hac in urbe
Bartholomeanæ Aedis, cumque Excellentissimis, hæc
commorantibus, Legatis tum inscripsit tum obtulit,
varie ab illis exceptus. Poteram responso superse-
dere, nam & Vir iudicio, eruditione, & sensus suos
exprimendi facultate destitutus, & Opusculum ejus-
modi est, quale ab eo expectari poterat, ex quo
ipsius-

ipsiusmet sententiam aliquando vix nisi conjectura in-
telligas; (adeo, Germanus licet, vernaculam suam
calle) veritati autem nostræ nullum periculum ex-
pectandum esset: unde quidam Romani ipsimet in-
dignantur, & defensore isto res suas eguisse negant,
prospicientes, facile superandum tam ineptum, iner-
men & temerarium pugnatorem, suæ causæ aliquo
præjudicio. Cum vero & gloriatur ille de Libello
suo, quo totam nostram Religionem, corde confixo,
confecerit, adeoque de Fide controversis finem im-
posuerit, vel tamen, ut prope ab eo absit, rem dedu-
xerit, & ego, si silerem, infirmis scandalum me præbe-
re existinem, cum DEO constitui, in arenam ipso-
cum descendere. Imo veneror divinam Providen-
tiam, circa res meas vigilantem, & qui memini, cum
antetriennum N. N. permiserit, qui me laceraret,
eam mihi occasionem, omnibus votis prius experien-
dam, subministrasse, qua & falforum fratrum dilue-
rem suspiciones, & argumentum aliquod publice tra-
ctarem, quod, nisi oblatum, aliunde non facile sine
multa invidia mihi merum sumere potuissem, non du-
biro, hæc quoque vice sapienti & gratiofo consilio huic
Adversario meo permisisse, ut me provocaret, & cum,
qui hactenus omni studio, ne in polemica talia invol-
uerer, & congregiendi necessitas imponeretur, cave-
rem, eo adigerer, ut pedem conferrem, & verita-
tem nostram illo etiam scribendi modo tuerer. Ita-
que alaeri animo arma jam expedio, fretus divina,
quam cum aliis Fratribus *Tu quoque, mi Optime*, piis su-
spiriis mihi exorare non gravaberis, Gratia, quod
sciam, me vocatum ad hoc certamen descendere.
(Jam vero etiam in improbis duellis victoriam fere illi
promittere solent, qui provocatus accedit,) & cam-
pauam defendere veritatis cœlestis, quæ propugna-
to-

roribus suis ipsamet arma ministrat, adeoque victori-
 sue adversus quosvis Thraones certa est, licet in-
 fantium manibus adversus eos uteretur. Sane non
 aliud argumentum, quando pugnandum fuit, pro-
 prio voto præ aliis mihi optare potuissem, de quo
 manus conferrem, quam quod DEVS ipse mihi ob-
 tulit, de *Justificatione*. Hanc vero materiam pro *digni-
 tate & solide tractare* volenti, *necessum est*, *universam
 doctrinam de Imagine DEI, peccato & concupiscentia,
 Legis perfectione, ejusque servanda possibilitate vel im-
 possibilitate, Merito Christi, Conversione, Pœnitentia,
 Fide ejusque virtute, Operibus horumve usu, natu-
 ra, necessitate, fiducia in opera, Regeneratione, Re-
 novatione, Certitudine Salutis, Baptismo, Absolutio-
 ne, simul complecti*, quæ adeo totius salvificæ Reli-
 gionis capita sunt palmaria: Unde cum gaudio hanc
 pugnam in eo, & DEVM oro, qui valetudinem &
 celestem mysteriis istis, digne tractandis, necessariam
 Spiritus S; lucem largiatur. De tempore quoque val-
 de sollicitus sum, vix videre potis, unde otium nan-
 ciscar, quo opus habeo. Literario colloquio aliquæ
 horulæ subtrahendæ sunt, quæ tamen parum confu-
 ciunt, & profecto non omnibus murus esse potero.
 Verum de eo etiam curam DOMINO committam. Ut
 ad Tuas convertar. *Stieglerus & Zellerus*, a Te com-
 mendati, me convenere, illius frater germanus, Pa-
 stor Nicolaitanus apud Argentoratenses, & uterinus D.
Sebelius, jam a multo tempore mihi noti fuerant, ipsius
 vero noticiam prius nullam habueram: hic quam op-
 time mihi placuit, non simplici vice mihi locutus, un-
 de talem deprehendi, qualem Tu commendabas. *M.
 Salzmannus* noster eodem adhuc tramite *Gießa* per-
 git, & jam circumspicit, quo DEVS digitum iacendar,
 & quid de se constituerit, paratus, quocunque voca-
 verit

veritipsum hntum sequendi, postquam de Patria spe-
 fere decollavit: cum enim, qui in ea vivunt, salva
 pietate, eam deserere nequeant, quæ ipsis indiget,
 qui tamen liberi sunt, alibi vivere malint, quam tali
 loco, cujus præsens conditio suas habet ærumnas, sed
 metus futurorum, quæ mens provida prospicit, lon-
 ge gravior est. Ex conditionibus deditiois, quæ,
 præter summum, templa reliqua, & Religionis exer-
 citium inturbatum ipsis addicebant, nihil adhuc im-
 mutatum est, & præ se ferunt Regii, nihil deinceps
 etiam immutandum, quod tam diu duraturum non
 dubito, quoad regia commoda id ferre videbuntur.
 Sed promissa illa aegre fidem apud plerosque repe-
 riant. Superiori ætate D. *Bebelio* creatum fuerat
 periculum, quod edito *Libello festum Corporis Chri-
 sti*, ejus historia & origine exposita, perstrinxisset.
Querela ad Regem delata, & ipse Argentorati co-
 ram Prætorere rerum criminalium (le grand Prevost)
 causam dicere, & ad interrogata respondere necesse
 habuit, nec non Libelli censor, typographus, biblio-
 pola. Ita vero causam suam egit, ut ex eo tempore
 ex Aula nihil equius allatum sit. Imo elencho ad-
 versus Pontificios adhuc utitur liberrime, ut non
 desint, qui existiment, prudentius quosdam factu-
 ros, si circumspectius loquerentur: neque tamen,
 quod sciam, ulla ipsis inhibito facta. *Apostatarum
 civium* numerus adhuc intra duos stetit, & hi etiam
 Ecclesiæ nostræ prius purgamenta fuerant, uterque
 Judicis sententia jam ante aliquot annos a conjugibus
 separati: ex altero Sexu *Frischmanni* Oratoris pridem
 Francici filia, & alia nobilis, quæ ex Officiali galli-
 co gravida, sententia Præfecti *Chamilli* maritum
 istum obtinere debeat, ex quo conceperat. Præter
 hos unus alterve ex ima fece & famulatio ad altera

tran-

transiere castra; ut adeo Adversarii mirentur & ringantur, tam parum omnia sua promissa & consilia ad seducendos nostros proficere. DEVS eos porro in Veritatis constantia servet! *Dietam* nostram solutam esse, jam forte aliunde intellexisti. Heri Gallicorum Legatorum alter discessit, quem alter, ut ajunt, intra aliquot dies sequetur. Quamdiu substituri heic sint, quos Augustus & Imperium legarunt, videbimus: forte in Apologia aliqua, antequam discedant, adornanda erunt occupati: Sine bello non amplius transigi posse, plurimorum prudentium sensus est. Mihi illæ tempestates Germaniæ nostræ (& Ecclesiæ imprimis,) imminere videntur, ad quarum cogitationem, nedum conspectum, quævis mens pia exhorrescat: & forte parum a revolutione aliqua Europæ universali absumus. DEVS sua judicia multa temperet misericordia, & suorum inter fulmina, quibus impœnitentium malitiam ulciscitur, memorem se esse, luculenter ostendat. Quicquid vero malorum nobis immitrat, si conscientiam excutimus, pridem nos meruisse, confitendum est, & hæc inter peccatorum cumulos reliquorum aliqua coronis eminet, quod securi iram divinam nulli reformidamus, & vix credemus, quam cum manus percutientis gravitatem cum dolore sentimus. Oremus DOMINVM, ad quævis patienda nos paremus, & sub potenti ejus dextra humiliati expectemus *τὸς κρηδὲς ἀναψύξῃς*. Vale divinæ curæ & protectioni cum Tuis commendatus, & ad meliora tempora perdura. Scrib. Francof. ad Moen. d. 23. Nov. 1682.

Tibi ad pia vota & obsequia amica addictissimus

Philipp. Jacob. Spenerus D.

Bilgerum nostrum antiquum obtinere, & in pristina, quam sæpe laudasti, industria pergere, spero. *

& ei benedictionem divinam toto corde apprecor.

Posoniensi Ecclesiæ ex animo condoleo, si, qualem nonnulli mihi locuti, hominem pastorem nacta est: qui ejus conditionem pene tolerabiliorem autumo, quæ nullum quam quæ impium habeat.

Prima proximi Mensis apud nos destinata est concionibus & aliis exercitiis pœnitentialibus, Textus lecti sunt Jerem. XIII, 15. 16, 17. VI, 16-21, Hebr. XII,

14. 15. Quam velim, tales nos coram facie DO-

MINI comparere, ut sacrificia nostra ipsi placeant.

